

De Hammarskjöld Commission bij Stephen Sedley en zijn vrouw Tia thuis in Londen, v.l.n.r.. Stephen, ik, Hans Corell en zijn vrouw, Richard Goldstone en onze secretaris Bea Randall.

duren, de verslechterende economische omstandigheden in het land brachten een autocraat aan de macht die maling had aan de Grondwet en de oppositie de mond heeft gesnoerd. De democratische pioniers werden ingehaald door mensen met andere belangen.

THE INTERNATIONAL HAMMARSKJÖLD COMMISSION

Ik werd ook betrokken bij de heropening van het onderzoek naar de dood van de secretaris-generaal van de VN Dag Hammarskjöld in 1961. Door de bijzondere klank had de naam van de Zweedse Dag Hammarskjöld zich in mijn geheugen vastgezet. Zijn dood behoort tot het domein van mijn jeugdherinneringen. Op weg naar een vredesmissie in Afrika was hij, samen met vijftien van zijn medewerkers, omgekomen in een nooit opgehelderde vliegtuigcrash. Ik was twaalf toen het gebeurde en herinner me de geschokte reacties van mijn ouders, de tijd stond voor een ogenblik stil, net als bij de moord op president John F. Kennedy twee jaar later en bij de moord op de zwarte dominee en voorman van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging Martin Luther King in 1968. Een aantal politici en geestelijke leiders had zich er nooit mee kunnen verzoenen dat de VN de oorzaak van de crash niet had kunnen achterhalen, zij vermoedden een aanslag op Hammarskjöld door koloniale belanghebbenden in de Congo. Een van hen

Aanbieding van het rapport in het Vredespaleis in Den Haag, v.l.n.r. Richard Goldstone, Stephen Sedley, Steven van Hoogstraten, ik en Hans Corell.

was het Engelse Labour-lid van het House of Lords David Lea, Baron Lea of Crondall. In 2011 had de onderzoeksjournaliste dr. Susan Williams gegevens geopenbaard die hun vermoedens leken te bevestigen.

David Lea en de zijnen wilden door internationale juristen laten uitzoeken of deze nieuwe gegevens voldoende basis waren voor de heropening van het VN-onderzoek van destijds. Sir Stephen Sedley zou de commissie van juristen voorzitten. Verder werden, naast mij, aangezocht de Zuid-Afrikaanse Richard Goldstone, de eerste aanklager bij het Joegoslavië-tribunaal, en de Zweedse Hans Corell, voormalig VN-diplomaat en ambassadeur. Stephen kende ik van mijn deelname aan workshops die hij voor Engelse rechters had georganiseerd na de inwerkingtreding van de Human Rights Act in het Verenigd Koninkrijk en hij was gastspreker geweest bij mijn inauguratie als hoogleraar in Rotterdam. Hij was een scherpzinnig jurist en we konden het goed samen vinden. David Lea haalde ons in Londen bij elkaar. Daar besloten we het avontuur met elkaar aan te gaan: vier gepensioneerde juristen die het zich financieel konden veroorloven om zonder vergoeding een jaar lang intensief onderzoek te doen.

In haar boek *Who killed Dag Hammarskjöld*, met als ondertitel *The UN, the Cold War and White Supremacy in Africa*, vertelt Susan Williams het verhaal van het verzet van westelijke belangengroepen tegen de dekolonisatie van Afrika in het begin van de jaren zestig. Van 1885 tot 1960 was de bevolking van de Belgische

kolonie Congo door de Belgische financiële elite beroofd van haar natuurlijke rijkdommen zonder dat ze daar iets noemenswaardigs voor in de plaats kreeg. In de jaren vijftig bedroeg het gemiddelde loon van een witte werknemer in Congo vijftig keer dat van een Congolese werknemer. Bij de onafhankelijkheid in 1960 hadden welgeteld zestien van de vijftien miljoen Congolezen een universitaire opleiding; na het vertrek van de koloniale machthebber bleef het land achter met een infrastructuur die grotendeels gericht was op export van kostbare grondstoffen als koper, goud, uranium en kobalt. In 1960 won de 36-jarige Patrice Lumumba, die zijn hele leven voor onafhankelijkheid had gestreden, de verkiezingen en hij werd op 30 juni 1960 de eerste premier van de nieuwe onafhankelijke staat Congo.

België en de westerse bedrijven in Congo waren bevreesd dat hij de rijkdommen van het land zou nationaliseren en steunden Moïse Tsjombe bij zijn streven de provincie Katanga, waar de meeste Congolese bodemschatten lagen, af te scheiden van de rest van Congo. Dat bracht Lumumba ertoe steun te zoeken bij de Russen. Het was midden in de Koude Oorlog en het Westen zat niet te wachten op uitbreiding van de communistische invloedssfeer in Afrika, Lumumba moest worden gestopt. Nog geen drie maanden na de onafhankelijkheidsverklaring greep kolonel Mobutu de macht, Lumumba werd onder huisarrest geplaatst en op 17 januari 1961 in het Katangese oerwoud door Congolese bondgenoten van de Belgen gemarteld en geëxecuteerd, in aanwezigheid van Belgische officieren.

Om aan de gewelddadigheden die na de executie van Lumumba uitbraken het hoofd te bieden, riepen de Congolese leiders de VN te hulp. Dag Hammarskjöld, de secretaris-generaal, van wie bekend was dat hij vond dat de Congolezen over hun eigen toekomst moesten beslissen, nam het heft in handen en organiseerde een overleg met de separatistische Tsjombe om vredesonderhandelingen te bevorderen tussen hem, Tsjombe en de Congolese leiders. Tsjombe was bereid tot een gesprek, maar alleen als Hammarskjöld, die bij de verschillende partijen in Congo veel vertrouwen genoot, zelf kwam. Samen met een aantal VN-medewerkers vloog Hammarskjöld in de nacht van 18 september 1961 naar Ndola, gelegen in de Britse kolonie Noord-Rhodesië (nu Zambia), waar Tsjombe hem zou opwachten. Maar zijn vliegtuig, de Albertina, bestuurd door ervaren Zweedse piloten, stortte neer, van de inzittenden overleefde niemand de ramp. Was het een ongeluk of een aanslag? Belanghebbenden bij het frustreren van Hammarskjölds missie waren er genoeg. De Belgische autoriteiten, de koloniale bedrijven, de anticommunistische wereld, zij hadden geen van allen belang bij een onafhankelijk, door Rusland gesteund Congo, en de Britse koloniale machthebbers in de naast Congo gelegen landen Noord- en Zuid-Rhodesië en Nyassaland (nu Zambia, Zimbabwe en Malawi) en het apartheidsregiem in Zuid-Afrika vreesden dat het onafhankelijkheidsstreven in Congo zich zou uitstrekken tot

hun eigen koloniën. Onderzoeken naar de oorzaak van de crash, eerst ingesteld door Rhodesië, later door de VN, leverden niets op hoewel de mogelijkheid van een aanslag niet werd uitgesloten. De VN besloot het onderzoek te heropenen als nieuwe feiten daartoe aanleiding zouden geven.

DE MACHT VAN DE GEHEIME DIENST

We spraken af met onze opdrachtgevers, die geld beschikbaar stelden voor het dekken van onkosten, dat we voor ons onderzoek een jaar de tijd zouden nemen. We lazen alle documenten rond de crash die beschikbaar waren en kwamen verklaringen tegen van Afrikaanse getuigen die lichtflitsen in de lucht hadden gezien en een of meer andere vliegtuigen, vlak voordat het vliegtuig neerstortte. Deze verklaringen waren in de eerdere onderzoeken zonder uitleg als onbetrouwbaar of politiek gemotiveerd afgedaan. Ik vond de Leidse hoogleraar Alex Casterman bereid om met een groep rechtenstudenten de eerdere onderzoeksdossiers op hun houdbaarheid en kwaliteit te analyseren. Hun verslag, dat van die eerdere onderzoeken niet veel heel liet, kwam als bijlage in ons eindrapport. We hoorden, voor zover ze nog in leven waren, oude en nieuwe ooggetuigen, piloten, functionarissen en deskundigen, en deden onderzoek in archieven. Er dook een getuigenverklaring op van de Belgische piloot Beukels die trots had rondverteld dat hij het vliegtuig van Hammarskjöld, de Albertina, had neergeschoten, maar we konden deze man niet achterhalen. Wel kwamen we op het spoor van Charles Southal, een voormalig medewerker van de Amerikaanse geheime dienst NSA, die op het moment van de crash in 1961 was gestationeerd op een communicatiecentrum in Cyprus, van waaruit in die tumultueuze tijd het radioverkeer over een groot deel van de aardbol door de dienst werd onderschept en geregistreerd.

Southal had rond de tijd van de crash een radioregistratie gehoord waarop een zakelijke stem, boven het geluid van vliegtuigmotoren uit, zei: *“I see a transport plane coming low. All the lights are on. I’m going down to make a run on it. Yes, it’s the Transair DC6. It’s the plane”*. Daarna volgde het geluid van kanonvuur en dezelfde stem zei op geanimeerde toon: *“I’ve hit it. There are flames. It’s going down. It’s crashing”*. Bewijs dat het over de Albertina ging, was dit niet, maar objectieve gegevens die dat zouden kunnen bevestigen of weerleggen lagen binnen bereik, dachten we. We vroegen de NSA de destijds geregistreerde gegevens van het vluchtverkeer rond tijdstip en locatie van de crash aan ons ter beschikking te stellen, daaruit zou kunnen blijken of de stem het over de Albertina had. De NSA weigerde, de gegevens waren top secret en openbaarmaking zou de nationale veiligheid in gevaar kunnen brengen. Let wel, ruim zestig jaar na dato. Als particuliere commissie hadden we geen bevoegdheden om wie dan ook tot iets te dwingen, dus sloten we ons onderzoek af, om het stokje door te geven aan de VN.